

ДИСОНАНТАН ГЛАС

Тома Пикети, *Кайиџал у XXI веку*, превела с француског Кристина Бојановић, „Академска књига”, Нови Сад 2015

Када је пре две године објављена књига француског економисте средње генерације Томе Пикетија (1971), убрзо је, нарочито након енглеског превода, постала прави бестселер, што је за стручну литературу, са мноштвом техничких термина и графикона, заиста права реткост. О књизи су дали своје мишљење многи познати економисти, попут Џозефа Стиглица или Пола Кругмана, а пажњу је изазвала и код домаћих стручњака као што су Јован Б. Душанић и Небојша Катић, који су је читали још у француском или енглеском издању. Судови о књизи, и код нас и у иностранству, су наравно различити, у зависности од тога јесу ли њени коментатори критички расположени према текућој економској теорији и пракси у свету, или се пак држе апологетског става који непоколебљиво промовише већина универзитета, института, катедри и професора.

Сам аутор, иначе одличан математичар и свестрано образовани економиста, развија посебан приступ проучавању одређених тема, који знатно одудара од истраживачких поступака велике већине његових колега. Пре свега, у данашње доба, када неолиберални дискурс, уз часне изузетке, и даље суверено влада светским академским простором, Пикети се усудио да проучи, и што је још важније да проблематизује феномен неједнакости у расподели богатства. Већ сâм избор теме, у епоси у којој се економске и социјалне разлике перципирају скоро као природни феномени, неизбежни попут кише или снега, сведочи о томе да аутор поседује елементарну храброст да поставља незгодна питања и пружа не мање незгодне одговоре. Потом, уместо хвалоспева стању у садашњој економској науци, Пикети отворено признаје и констатује како „економија још није преболела своју детињасту страст за математиком и чисто теоријским а често веома идеолошким спекулацијама, на штету историјског истраживања и сарадње са другим друштвеним наукама (стр. 45). Данас, када у економској литератури неприкосновено доминирају врло компликоване математичке формуле, које често само врхунски стручњаци могу до краја да схвате, овакав Пикетијев став делује изазивачки, готово јеретички. Други интересантан моменат у његовом приступу јесте релативно често позивање на дела појединих класика светске књижевности, попут Оноре де Балзака или Џејн Остин, у којима се може пронаћи доста референци које се тичу висине прихода главних јунака, неопходног минимума за пристојан живот у оно доба, као и тадашњих социјалних разлика. Конвенционална економска наука клони се оваквих извора, сматрајући их субјективним, али Пикети не мисли тако.

Која је централна тема Пикетијеве књиге? У питању је, најпростије речено, проблем или феномен расподеле богатства од XVIII века до данас, са посебним освртом на тенденције у овом веку. Пикети као теоријске па и идеолошке међаше узима опусе Карла Маркса, који је предвиђао тренд неограничене акумулације капитала, што на крају води ка слому капиталистичког система производње и расподеле, и Сајмона Кузнеца, који је половином прошлог века, насупрот Марксу, предвиђао постепено смањивање неједнакости у дохоцима, односно тзв. тенденцију конвергенције. Пикети се креће између ова два концептуално-методолошка екстрема, апокалиптичког и оптимистичког, указујући, ипак, на то да се последњих деценија XX века, као и у првој деценији овог века, неједнакости у поседовању богатстава опет повећавају. Када говори о обиму приватног богатства, Пикети обично узима као мерило његов однос према тзв. националном доходу једног друштва и констатује како је почетком седамдесетих година XX века приватно богатство, без износа дуга, износило између два и три и по национална дохода у свим богатим капиталистичким земљама света, док почетком друге деценије XXI века приватно богатство у овим друштвима (САД, Велика Британија, Француска, Немачка, Јапан и друге земље) достиже вредност између четири и седам годишњих националних доходака (189). За разлику од појединаца, државе на Западу поседују све мање богатства, односно када би исплатиле сва своја дуговања, њихова имовина би била минимална или је уопште не би било.

Упоређујући ту размеру са прошлим епохама, Пикети закључује да данашњи свет, у погледу расподеле богатства, односно обима приватног богатства, све више почиње да личи на свет пред Први светски рат, у *Belle Epoque*, када је приватно богатство износило и преко осам националних доходака. Поред тога што је несумњива тенденција да државе поседују све мање и мање богатстава (капитала), а појединци све више, Пикети запажа још једну тенденцију, за њега забрињавајућу, која се односи на расподелу тог приватног богатства. Рецимо у Великој Британији, а сличне закономерности владају и у осталим развијеним земљама Запада, 10% најбогатијих је око 1910. године поседовало 90% од укупног богатства, док данас „златна десетина” располаже са око 70% (370). Другим речима, после опадања овог удела након Другог светског рата, током деценија социјалне државе, у последње време богати појединци опет постају све богатији, односно поседују још веће богатство. Објашњавајући феномен хиперконцентрације богатства, Пикети тврди да је током великог дела људске историје главна чињеница „да је стопа приноса на капитал увек била барем десет или двадесет пута већа од стопе раста производње и дохода” (380). Што се тиче овог века, Пикети, узимајући у обзир и демографска кретања (успоравање раста становништва), предвиђа да ће стопа раста производње бити око 1,5% док би стопа приноса

на капитал могла да буде преко 4%, дакле око три пута више. У демографски регресивним западним друштвима (са све мање наследника), то значи да неко, штедећи (инвестирајући) само трећину свог дохотка од капитала, може да рачуна да ће капитал наслеђен од претходне генерације напредовати истим темпом као и привреда у целини. Ако се покаже још штедљивијим, његово богатство ће се повећавати брже од просека привреде, а неједнакости у том друштву ће прогресивно напредовати.

У социјалном смислу, ова закономерност могла би да води ка томе да је у савременом друштву за појединца можда боље да буде „срећан” и наследи богатство (што веће тим боље) него да буде вредан или талентован, и кроз доходак од сопственог рада себи приушти лагодан живот. Другим речима, тенденције у савременом друштву воде нас ка ситуацији из Балзаковог романа *Чича Горио*, где Вотрен у свом дугом монологу објашњава Растињаку како му професионални успех који би постигао као правник никад неће донети статус у друштву какав би стекао уколико би се оженио са додуше несимпатичном госпођицом Викторин која поседује велико богатство. Иако се свеукупне друштвене околности из прве половине XIX и с почетка XXI века знатно разликују, Пикети указује на то да би све већа концентрација капитала и богатства у рукама 10% најбогатијих (и посебно у рукама 1% супербогатих) довела крхки консензус око основних вредности у западним друштвима до ивице пуцања.

Пикети предлаже да се не дира у темеље капитализма, већ да се кроз прогресивни годишњи порез на глобално богатство, по принципу највећи порез на највеће богатство, избегне, како каже, „бескрајна спирала неједнакости”, очува демократски поредак, а онима који су у најнеповољнијем положају омогући, пре свега кроз образовање, да побољшају властити социјални положај. Иако му је јасно да је идеја глобалног пореза равна утопији, услед велике разноликости друштава која данас егзистирају на различитим континентима, Пикети сматра да је ова идеја остварљива на регионалном нивоу, рецимо у оквирима ЕУ. Систем годишњег прогресивног пореза подразумевао би финансијску транспарентност, ради спречавања утаје, и максималну сарадњу националних органа држава које би партиципирале у оваквом програму.

У закључку своје књиге Пикети износи став да је главна сила дестабилизације у чињеници да приватна стопа приноса на капитал може знатно и трајно да буде већа од стопе раста дохотка и производње. Богатство акумулирано у прошлости повећава се брже од темпа напредовања производње и зарада, предузетник неминовно тежи да се претвори у рентијера, и да све више доминира над онима што имају само свој рад (625). Пикети не верује да се раст производње може кардинално повећати, ма колико се улагало у образовање или напредне технологије. С друге стране, такође није ни за опорезивање приноса на капитал, које би било довољно високо да га смањи испод стопе раста производње и дохотка,

јер би се ризиковало гушење приватне иницијативе и ишчезнуће предузетника. Као једино реално решење, Пикети предлаже већ спомињано прогресивно годишње опорезивање.

Наравно, може се одмах поставити питање – колико је изводљиво спровођење оваквог пројекта, узимајући у обзир чињеницу да управо већ спомињани 1% супербогатих непосредно или посредно контролише главне светске медије и новинаре, универзитете и професоре, партије и политичаре, који већ деценијама убеђују широке масе како су диспропорције у имовини „природан” поредак ствари, и како сваки појединац, уколико је довољно марљив или талентован, може досегнути „врхове” савременог друштва. Поред ове недоумице у погледу нивоа остварљивости његовог предлога, Пикетију се може замерити и преопширност у појединим поглављима, која је понекад изазвана објашњавањем чак и лаику баналних законитости, попут оне да превише капитала „убија” принос на капитал. Ипак, и поред свих замерки, може се рећи да је Тома Пикети написао једно значајно штиво из политичке економије, које ће због своје дисонантности спрема главних токова текуће економске мисли још дуго изазивати реакције, расправе и коментаре.

Коначно, ваља похвалити издавача – „Академску књигу” из Новог Сада – који се латио објављивања ове изузетне књиге. Тврд повез, солидан папир и добра штампа сведоче о томе да се није штедело у опреми књиге. У сваком случају, реч је значајном подухвату, који ову новосадску кућу лансира у сам врх српског издаваштва.

Небојша ВУКОВИЋ

СТИЛИЗОВАНИ ПОГЛЕД НА СВЕТ

Дејана Оцић, *Линије*, Службени гласник, Београд 2014

*У коначности линије
– бесконачности могућности!*
Дејана Оцић

Недуго по октобарској вреви сајма, у Београду је објављена књига која ће пажњу читаоца привући управо својом ненаметљивошћу. Једва приметне линије обазриво се простиру на малом формату, преко површине окер-беж нијанси, истичући једноставан назив, засенчено име и презиме аутора и цртеж девојке.

Оне који су навикнути да сврставају (по жанровима, опредељењима, струкама или занимањима) ова књига затећи ће збуњене управо због тешкоће да је било где подведу.